The article analyzes the image perception of the language personality of American and Ukrainian politicians. Conceptual metaphor is defined as the implementation of the model of analog thinking considered in the aspect of cognitive science. The author provides metaphoric representation of politician images of B. Clinton and V. Yushchenko in American and Ukrainian political discourse.

***Keywords**: language personality, conceptual metaphor, metaphoric model, political linguistic personology.*

УДК 811.133.1'373.45

Смущинська І.В., д-р філол.наук, проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ФРАНЦУЗЬКА КАЛЬКА ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ЗАПОЗИЧЕНЬ

Статтю присвячено французькій кальці як особливому виду запозичень. Аналізуються її види, характеристики, аспекти. Особлива увага приділяється морфологічним і семантичним калькам.

***Ключові слова:** калька, калькування, морфологічна калька, семантична калька, сучасна французька мова.*

Шарль Баллі свого часу писав про існуюче у людей прагнення пошуку точних і незмінних відповідників між словами двох мов, коли навіть досвідчені перекладачі підпадають під «ілюзію взаємозамінності» слів [1, 68]. Однак, власне, самі мови сприяють виникненню такої ілюзії, пропонуючи зразки «*механічного перекладу*», створені завдяки тенденції до «економії зусиль». І основними класами слів такого типу, які є свідченнями культурних обмінів між народами, він називав *запозичення* і *кальки*, уводячи тим самим цей термін до лінгвістичного апарату.

На сьогодні, терміни *калькування* (як процес) і *калька* (як результат такого процесу) є, ніби то, загальновідомими і загальновживаними, зокрема ними широко послуговується теорія перекладу (див. наш невеличкий огляд у [2]), однак чи так це є насправді і, як свідчить наш аналіз, зовсім навпаки – у лексикології, зокрема французькій, ця проблема практично не розроблена. Все вищесказане і говорить про ***актуальність*** нашої невеликої наукової розвідки.

Зробивши огляд «Лексикологій» французької мови, що є у науковому обігу сьогодні, ми з'ясували таке:

у «Лексикології французької мови» З.Н. Левіта, написаній французькою мовою (1963), останній параграф називається «Mots internationaux et calques» [3, 128–129], однак жодного слова про кальку тут не сказано, хоча з назви зрозуміло, що автор їх розглядає як підвид інтернаціональних слів;

«Лексикологія» З.Н. Левіта російською мовою, написана ним пізніше, (1979) кальку взагалі не згадує [4];

у «Лексикології» (1958) проф. О.О. Андрієвська декілька разів говорить про кальки у складі запозичень, розрізняючи «чисті запозичення» і «кальки», визначаючи їх як слова, скальковані за моделлю іншої мови і надаючи як приклади сов'єтизми типу *le quinquennat, le sans-parti, l'autocritique, etc.* [5, 33];

у своїй «Лексикології» (1967) російські вчені І.М. Тимескова, В.О. Тархова теж згадують кальки серед запозичень з російської мови, розрізняючи лексичні запозичення, семантичні запозичення і кальки – морфологічні (як буквальний переклад іноземного слова) і фразеологічні (як копіювання структури іноземного виразу) [6, 75-76].

Нарешті, у більш сучасних «Лексикологіях французької мови» невелика увага (на одну сторіночку) калькам вже приділяється:

Є.М. Чекаліна і Т.М. Ушакова, лексикологи з Санкт-Петербургського університету, у своїй праці (1998) цитують *визначення кальки Ш. Баллі* як «слів і виразів, утворених механічно, шляхом буквального перекладу, за зразком виразів, узятих з іноземної мови» і пропонують розрізняти семантичні кальки, словотвірні (морфологічні) та фразеологічні [7, 187-188];

у перевиданні (2001) свого підручника Н.М. Лопатникова говорить про «інтернаціональні кальки», визначаючи їх вже як «слова чи вирази, що відтворюють «внутрішню форму» слова чи виразу з іноземної мови, першоджерела», однак не наводячи при цьому жодного прикладу [8, 182];

нарешті, І.О. Цибова (2011) теж акцентує момент «внутрішньої форми», яка повинна відтворюватися, і пропонує свою (не зовсім вдалу) класифікацію видів кальок, відмінність між якими іноді просто не зрозуміла, на що авторка зазначає, що «границі між видами іноді не делімітуються» [9, 57–58].

Отже, ***об'єктом*** нашої уваги стали сучасні французькі кальки, які нами розглядаються як особливий вид інтернаціональних запозичень, що зберігають «внутрішню форму» першоджерела

(яке, до речі, не завжди можна встановити), і які, на думку Ш. Баллі [1, 71], є більш поширеними, ніж «чисті запозичення», а також їхні функції, типи, місце у лексичній системі французької мови. Все вищевказане і складає ***наукову новизну*** і ***теоретичну значущість*** цієї статті. ***Матеріалом дослідження*** слугувала сучасна французька мова XXI століття, приклади французьких кальок, які ми збирали протягом останніх декількох років, намагаючись з'ясувати місце кальки у системі французької мови.

Зрозуміло, що калька є *неологізмом особливого типу*, який мова створює на позначення нового явища, не бажаючи перейняти «чисте» іноземне слово шляхом запозичення, яке буде відчуватися як «чужерідне». Оскільки калька твориться засобами власної мови, наслідуючи лише іншомовну модель, вона ближча носію мови і швидше ним сприймається. А коли явища і предмети, референти іншомовних слів, міцно входять до побуту і культури нового народу, кальки взагалі перестають відчуватися як чужерідні елементи [7, 188]. Так, *la table ronde, la conférence au sommet, le gardien de corps, le col blanc, la mini-jupe* давно стали реаліями французького життя і у свідомості французів відірвалися від своїх англійських прототипів. Багато загальновживаних слів, словосполучень і виразів *повсякденного життя* є результатом калькування з різних мов:

shopping center (ang.) → centre d'achat,
ready-to-wear (ang.) → prêt-à-porter,
after-shave (ang.) → après-rasage,
schoolbag (ang.) → sac d'école,
Bollwerk (all.) → boulevard,
cavolfiore (it.) → chou-fleur,
paeninsula (lat.) → presqu'île, etc.

Те ж саме стосується й української мови:

embouteillage (fr.) – пробка (на дорогах),
tue-mouche (fr.) – мухомор,
chute d'eau (fr.) – водоспад,
pronomen (lat.) – займенник,
superpower (ang.) – наддержава (укр.),
star (ang.) – зірка (кіно, естради),
pour-cent (fr.) – відсоток (укр.),
(couleur) orange (fr.) – помаранчевий колір,
éclair (fr.) – змійка (замочок),
groupement de recherche (fr.) – дослідницьке об'єднання,

VIP – персона-віп, дуже поважна персона, тощо.

В принципі, на перших порах мова пропонує два варіанти позначення, зберігаючи іноземне слово як таке, зокрема це стосується англіцизмів, і створюючи кальку власними засобами: так, французи послуговуються як номінацією запозиченою *after-shave* (про що свідчить, наприклад, аудіовізуальний курс французької мови), так і калькою *après-rasage.*

Однак, щодо *тематичних груп* кальок, то тут на першому місці можна назвати *терміни*, які належать до різних галузей знань – лінгвістики, культурології, соціології, економіки, спорту тощо, наприклад:

liberty of the press (ang.) → liberté de la presse (fr.),
free-trade (ang.) → libre-échange (fr.),
full employment (ang.) → plein emploi (fr.),
loud-speaker (ang.) → haut-parleur (fr.),
portmanteau word (ang.) → mot-valise (fr.),
snowboard (ang.) → planche à neige (fr.),

однак, безумовно, найбільшу кількість кальок за останні роки пропонують *технічні галузі*, зокрема, кібернетика. Однак тут хотілося б зробити декілька ремарок.

По-перше, наукові, технічні терміни часто представляють собою не стільки ***лексичну (морфологічну, словотвірну) кальку***, коли поморфемно копіюється складне іноземне слово, скільки ***семантичну кальку***, коли під впливом іноземного слова розвивається полісемія у слова власної мови, наприклад:

web (ang.) → toile (fr.),
mouse (ang.) → souris (de l'ordinateur),
menu (ang.) → меню, вибір операцій у програмному забезпеченні,
tapis → килимок (для комп'ютерної миші),
mémoire → пам'ять (комп'ютера),
icône → комп'ютерна іконка,
Kultur (all. « civilisation ») → culture,
gusto (esp. « goût artistique ») → goût тощо

(багато інших прикладів повсякденного вжитку ми наводили у нашій попередній публікації, див. [2]).

По-друге, однозначно можна говорити про переважання ***кальок з англійської мови :***

selfdefense – autodéfense,
railway – chemin de fer,
free-traid – libre-échange,

academic year – année académique,

domestic flight – vol domestique (внутрішній авіарейс),

хоча існують у французькій мові і кальки з грецької, латини, італійської, німецької і, навіть, російської мов, наприклад:

Übermensch (all.) → surhomme,

самокритика (рус.) → autocritique,

космический корабль (рус.) → vaisseau spatial,

baobab є калькою з арабської мови, оскільки представляє собою переклад слово в слово *« père des graines »* тощо.

Така кількість неологізмів, отриманих шляхом калькування, можливо, є певною реакцією французької мови на засилля «чистих» англо-американізмів і своєрідною боротьбою з ними. Однак іноді встановити першоджерело досить важко, наприклад, щодо виразів:

présence d'esprit, vie sociale, tomber en amour/to fall in love, для яких першоджерелом вважається англійська мова,

homme du monde, obéissance aveugle ніби то з німецької тощо.

Через що виникають іноді ***хибні кальки:*** так, консультація з носієм мови (жовтень 2013 р.) показала, що французи не знають і не використовують вираз *cherchez la femme*, який вважається першоджерелом для кальки *шукайте жінку*.

Оскільки багато кальок стали певними *кліше*, наявними у багатьох мовах, цей факт підтверджує тезу про *інтернаціональний характер кальок*, наприклад:

skyscraper (ang.) – gratte-ciel (fr.) – хмарочос (укр.) – небоскреб (рос.),

froid de chien (fr.) – собачий холод,

free-thinker (ang.) – le libre penseur (fr.), etc.

Назвемо тут також:

centre d'intérêt, lune de miel, sortir de l'ombre, lutte pour la vie, tuer le temps, le beau sexe, sommeil profond, etc.

По-третє, що стосується *політичних* чи *юридичних термінів*, то, як свідчить аналіз, вони часто представляють собою ***словосполучувальні кальки***, коли шляхом буквального перекладу відтворюється словосполучення і зберігається в ньому послідовний порядок слів, наприклад:

non-confidence vote – vote de censure,

outlow – hors-la-loi,

zone tampon – буферна зона,

abus de pouvoir – зловживання владою,

accord d'armistice – договір про перемир'я,

égalisation de signature – засвідчення підпису тощо.

При цьому може мати місце певна ***контамінація способів калькування***, коли, наприклад, семантична калька накладається на словосполучувальну: відомий приклад представляє собою французьке дієслово *administrer*, яке мало значення «управляти», однак під впливом англійського дієслова *to administer* отримало значення «здійснювати правосуддя» і утворило словосполучення *administrer la justice.*

Одразу треба зробити четверту ремарку і додати, що часто калькування є неповним і призводить до певних видозмін: калькуватися може лише частина складного слова чи словосполучення, а інша – запозичуватися, що утворює ***напівкальку***, наприклад:

top level → top niveau,
self-service → libre-service,
free-mason (ang.) → franc-maçon,
autostrada (it.) → autoroute,
anticorps → антитіло.

Або калькування робиться із певними порушеннями моделі – ***змішана калька*** або ***неточна калька:***

answerphone – répondeur – автовідповідач,
flying saucer – soucoupe volante – літаюча тарілка,
cyberwar – guerre d'information,
Ministère de la Santé – Міністерство охорони здоров'я.

Зокрема, граматика мови реципієнта вимагає певних синтаксичних змін, наприклад:

mass culture (ang.) → la culture de masse,
green revolution (ang.) → la révolution verte,
la zone euro → єврозона.

Таким чином, як правило, калькуються *історичні імена*, наприклад:

Richard Cœur de Lion – Ричард Левове Серце,
Guillaume le Conquérant – Вільгельм Завойовник,
Philippe le Bel – Філіп Красивий,
Iaroslav le Sage – Ярослав Мудрий.

Словосполучувальна калька переважає і серед *географічних назв і термінів*, наприклад:

Nederland – les Pays-Bas,
North Sea – la mer du Nord,
Feuerland (all.) – la Terre de Feu,

Cap of Goog Hope (ang.) – le cap de Bonne-Espérance,

The White House – la Maison Blanche – Білий дім.

Калькуються таким чином назви пам'яток історії, назви установ, організацій, партій, назви договорів, творів літератури і мистецтва тощо:

Le Palais d'Hiver, la Laure de Kiev et de Pétchersk, Traité de l'Elysée, la « Russie unie », « la Dame de Pique », etc.

Оскільки, як вже зазначалося, раніше, калька *зберігає «внутрішню форму»*, її широко використовують *у художньому дискурсі*, відтворюючи таким чином (через семантичну кальку) «промовисті» імена персонажів, чи через ***фразеологічну кальку*** – образні вирази, крилаті вислови тощо, наприклад:

blue-stocking (ang.) → bas-bleu,

la Barbe bleue → Синя борода,

le Petit Chaperon rouge → Червона шапочка, Червоний капелюшок,

le Petit Poucet → Хлопчик-мізинчик,

ковер-самолет – килим-літак – tapis-volant,

Ich liebe das Leben (all.) → j'aime la vie, etc.

Французька мова теж дала багато образних виразів, які були скальковані багатьма мовами і набули широкого вжитку, як-от:

question de vie ou de mort, l'air du temps, c'est la vie, à la guerre comte à la guerre, à la sueur de son front, « le jeu n'en vaut pas la chandelle » (P.Ronsard), etc.

Як зазначав Ш.Баллі, ідіоматичні вирази, звороти з декількох слів, переходять з однієї мови в іншу майже завжди у вигляді кальки [1, 70]. На відміну від описового перекладу, калька часто зберігає свою лінгвокультурну забарвленість.

Нарешті, не можна оминути увагою ще один вид калькування – ***синтаксичну кальку***, яка, власне, як результат інтерференції часто не усвідомлюється мовцями, хоча представляє собою не що інше як помилку. Калькуються іншомовні синтаксичні конструкції (наприклад, пасивна форма), порядок слів, сполучники і прийменники. Так, найчастіше це стосується *неправильного використання прийменників*, їх калькування з іншої мови, як правило, з англійської, наприклад:

*aider **avec** son problème < to help **with**,*

***sur** l'étage < **on** the floor* (треба було вжити *à l'étage*),

*je suis **avec** vous dans dix minutes < to be **with** you* (треба було вжити *à vous*).

Може неправильно обиратися член синтагми під впливом іншої мови: *payer attention* замість *prêter attention*.

Активне використання безприйменникових синтагм типу *danseur vedette, serveur Internet*, не характерних для французької мови, теж, на нашу думку, можна пояснити впливом англійської мови і калькуванням її синтаксичних моделей.

Отже, підводячи підсумок, зазначимо ще раз, що калька, як свідчить здійснений аналіз, є надзвичайно поширеним явищем у наш час, тому, безумовно, вимагає до себе прискіпливішої уваги як з боку перекладознавців, так і лексикологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Балли Ш.* Французская стилистика: Пер. с фр. / Под ред. Е.Г.Эткинда / Шарль Балли. – Изд. 3-е. – М.: Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2009;
2. *Смущинська І.В.* Калькування у французькій мові / І.В.Смущинська // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. пр. – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, Логос, 2012. – Вип. 22. – С. 285-291;
3. *Lévite S.N.* Cours de lexicologie française / S.N.Lévite. – Minsk, 1963 ;
4. *Левит З.Н.* Лексикология французского языка / З.Н.Левит. – М.: Высшая шк., 1979;
5. *A.Andrievska.* Cours de lexicologie française / A.Andrievska. – Kiev: Université de Kiev, 1958 ;
6. *Тимескова И.Н., Тархова В.А.* Лексикология современного французского языка (на франц. языке) / И.Н.Тимескова, В.А.Тархова. – Ленинград: Просвещение ЛО, 1967;
7. *Чекалина Е.М., Ушакова Т.М.* Лексикология французского языка / Е.М.Чекалина, Т.М.Ушакова. – С.-Петербург: изд-во С.-П. ун-та, 1998;
8. *Лопатникова Н.Н., Мовшович Н.А.* Лексикология современного французского языка / Н.Н.Лопатникова, Н.А.Мовшович. – Изд. 4-е, испр. и доп. – М.: Высш. Шк., 2001;
9. *Tsybova I.* Lexicologie française / I.Tsybova. – M.: LIBROCOM, 2011.

Стаття надійшла до редакції 17.10.13.

Смущинская И.В., д. филол. н., проф.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ФРАНЦУЗСКАЯ КАЛЬКА КАК ОСОБЫЙ ВИД ЗАИМСТВОВАНИЙ

Статья посвящена кальке как особому виду заимствований. Анализируются ее виды, характеристики, аспекты. Особое внимание уделяется морфологическим и семантическим калькам.

Ключевые слова: *калька, калькирование, морфологическая калька, семантическая калька, современный французский язык.*

Smushchynska Iryna V., Doctor of Philol.Sci., Professor,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE FRENCH TRANSLATION LOAN WORD AS A SPECIAL SORT OF BORROWING

The following article is devoted to the problems of French translation loan word as a special kind of borrowing. The analysis of its types, characteristics and aspects was carried out. Particular attention is paid to the morphological and semantic translation loan words.

Keywords: *translation loan word, calk, morphological and semantic translation loan words, the modern French.*

УДК 811.112.2

Стасюк О.С., к. філол. н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ В ПАРЛАМЕНТСЬКІЙ КОМУНІКАЦІЇ ФРН

У статті розглянуто прагматичний аспект інтертекстуальності у виступах парламентарів ФРН на пленарних засіданнях Бундестагу, виявлено значення інтертексту для самопрезентації парламентарів та дискредитації їхніх політичних опонентів.

Ключові слова: *дискредитація, інтертекстуальність, парламентська комунікація, самопрезентація.*

Дослідження лінгвістичних аспектів інтертекстуальності викликає значний інтерес сучасної лінгвістики [5–7]. Останнім часом усе більшу увагу привертає вивчення інтертексту в політичній комунікації [1-4]. Провідною галуззю політичної комунікації країн парламентської демократії є парламентська. Водночас специфіка інтертекстуальності в парламентській комунікації досі лишається нерозкритою. Саме тому ця стаття